

Koncepcja Celestyna Freineta w pracy nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej

<https://doi.org/10.18778/8088-314-7.14>

*Wychowawca to ktoś,
przy kim wychowanek staje się
najpiękniejszą wersją samego siebie¹*

M. Drzewiecki

Działaniom edukacyjnym powinna towarzyszyć świadomość traktowania człowieka jako jedności psychofizycznej i odbierania go nie tylko jako intelektu, ale także bogatej sfery emocjonalno-motywacyjnej i duchowej. Projektowanie zajęć powinno być więc prowadzone z myślą o integralnym rozwoju w zakresie umysłowym, fizycznym, afektywnym, moralnym i duchowym². Ważnym jest, by tworzyć szkołę, która będzie miejscem, gdzie każde dziecko na miarę swoich możliwości, zdolności i zainteresowań ma szansę przeżycia sukcesu i gdzie żaden jego wysiłek nie jest lekceważony lub przekreślony. Fundamentem jest, by dziecko czuło się bezpiecznie i aby funkcjonowało w przekonaniu, że ma prawo oczekiwać pomocy. Równocześnie należy w nim kształtować postawę bycia dla innych.

Niestety, coraz częściej obserwuje się, że praca nauczyciela ograniczona jest do oceny ucznia przez pryzmat osiągnięć intelektualnych, mimo paradoksalnie powszechnej wiedzy o teorii inteligencji wielorakich H. Gardnera³. Inną ukrytą, i dlatego niebez-

¹ M. Drzewiecki, *Kochać i wymagać*, Wydawnictwo eSPe, Kraków 2006, s. 253.

² I. Kopaczyńska, A. Nowak-Łojewska, *Wymiary edukacji zintegrowanej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2007, s. 34.

³ <http://www.edulider.pl/edukacja/koncepcja-inteligencji-wielorakich-wedlug-howarda-gardnera> [dostęp 1.10.2015].

pieczną, cechą w pracy nauczyciela jest skłonność do stosowania tych samych procedur postępowania. Nauczyciel działa często tak samo w różnych warunkach i czasie, a jego czynności mają charakter stereotypowy. Potrzebuje on zewnętrznej motywacji, a jego działania nastawione są na osiągnięcie określonych wcześniej wyników. Taki system nauczania, gdzie *duch ograniczony jest ciałem* (nastawienie wyłącznie na realizację programu, stały schemat postępowania, skupienie na wyposażaniu w wiedzę) jest pozornie bezpieczny. W rzeczywistości hamuje jednak rozwój nauczyciela, a co gorsza blokuje rozwijanie indywidualnych talentów uczniów. Jednocześnie takie podejście skutecznie wyzwala nudę oraz lęk, co najbardziej zagraża rozwojowi młodego ucznia.

Jako próbę wyjścia z impasu, w jakim znalazła się edukacja, J. Koziński proponuje nauczycielom przyjęcie koncepcji człowieka innowacyjnego. To myślenie tworzy pięć głównych tez:

- podstawowym celem kształcenia jest ukształtowanie postawy badawczej człowieka, który napotykając na problem, rozwiązuje go, działa z pasją poznawczą, stawia sobie pytania;
- w edukacji ważne miejsce zajmuje proces nabywania wiedzy o świecie i sobie samym (większe znaczenie mają wiadomości typu *wiem, jak, niż wiem, że*);
- zmiana ulega strukturalizacja wiedzy ucznia. Dziecko bierze aktywny udział w jej zasymilowaniu, gdyż przyswaja ją w sposób naturalny. Wiedza pochodzi z jego osobistego doświadczenia i odpowiada jego aktualnym możliwościom poznawczym;
- człowiek staje się podmiotem i sprawcą (a nie tylko odbiorcą informacji) działającym intuicyjnie, przejawiającym przedsiębiorczość, dokonującym wyborów, będącym odpowiedzialnym za swoje czyny;
- zyskuje na znaczeniu życiowa orientacja prospektywna, istotne staje się nie tyle przystosowanie do przyszłego świata, ale wprowadzenie do niego *mądrych innowacji*⁴;

Poza tym ciągle zmieniająca się rzeczywistość stawia nauczyciela w sytuacji konieczności bycia refleksyjnym, innowacyjnym, twórczym. Twórczość pedagogiczna nauczyciela jest oznaką pełnego emocjonalnego i intelektualnego zdrowia, potrzebą samo-

⁴ M. Magda-Adamowicz, *Systemowe koncepcje twórczości*, [w:] *Twórczy pedagogicznie nauczyciele klas młodszych: obszary i panorama problematyki*, M. Magda-Adamowicz (red.), Gnieźnieńska Wyższa Szkoła Humanistyczno-Menedżerska, Gniezno 2011, s. 69–70.

realizacji zawodowej. Twórczość rozumiem jako proces obejmujący zarówno czynności psychofizyczne człowieka, jak również jego wytwory nowe i wartościowe społecznie⁵. Twórczy nauczyciel wywiera wpływ na kształtowanie się twórczej postawy u ucznia oraz powoduje, że wykonywane przez niego zadania odznaczają się oryginalnością i wysokim stopniem zindywidualizowania. Zatem można przyjąć, iż twórczy nauczyciel kształtuje twórczych uczniów⁶.

Ważnym jest, aby określić wskaźniki, które pozwolą wskazać prawdziwie twórcze działanie dziecka. A. Brzezińska daje odpowiedź na pytanie, na co szczególnie zwrócić uwagę przy projektowaniu sytuacji edukacyjnych. Autorka formułuje cztery wyznaczniki pełnej aktywności dziecka:

- dziecko jest w pełni aktywne, gdy widocznym na zewnątrz działaniom (poruszanie się, mówienie, granie itp.) towarzyszy intensywna praca myślowa (porównywanie, analiza, synteza, uogólnianie itp.), a także gdy pojawiają się różnorodne odczucia i emocje (radość, zdziwienie, zadowolenie itp.);
- dziecko jest w pełni aktywne, gdy robi coś naprawdę, a jego wynik jest zauważony, doceniony i szanowany przez otoczenie, szczególnie przez osoby uważane przez niego za ważne, np. nauczyciela, rodziców, koleżanki i kolegów;
- dziecko jest w pełni aktywne, gdy jest aktywne w sposób różnorodny, tzn. gdy jego działania mają charakter manipulacyjno-eksploracyjny i gdy w swoich działaniach w sposób standardowy posługuje się różnymi przedmiotami (narzędziami działań), również gdy samo tworzy i produkuje coś dla siebie nowego (jest twórcze w sensie subiektywnym);
- dziecko jest w pełni aktywne, gdy korzysta ze wszystkich swoich wewnętrznych zasobów oraz zasobów tkwiących w otaczającym je środowisku fizycznym i społecznym oraz gdy aktywne szuka pomocy⁷.

Pełna aktywność dziecka jest możliwa w określonych warunkach, to znaczy, gdy:

⁵ M. Magda, *Kształtowanie wrażliwości moralnej uczniów edukacji wczesnoszkolnej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 1999, s. 284.

⁶ I. Rudek, M. Piłula, *Twórczy nauczyciele i twórczy uczniowie*, [w:] *Twórczy pedagogicznie nauczyciele klas młodszych...*, s. 277.

⁷ A. Brzezińska, *Czym może być aktywne uczestnictwo ucznia i nauczyciela*, [w:] *Uczyć inaczej*, G. Lutomski (red.), Wydawnictwo Fundacji Humaniora, Poznań 1994, s. 22.

- dziecko może działać z poczuciem bezpieczeństwa;
- dziecko jest świadome sensu tego, co robi;
- dziecko doświadcza powiązania między własnym wysiłkiem wkładanym w działanie a uzyskiwanym efektem⁸.

Zatem twórczość zależna jest od czynników zewnętrznych i wewnętrznych. Czynniki wewnętrzne znajdują się w samym twórcy, a czynniki zewnętrzne dotyczą środowiska twórcy. Otoczenie, w którym żyje dziecko, może wpłynąć pozytywnie na jego postawę twórczą. Fundamentalny jest **tu** klimat sprzyjający twórczości, czyli odpowiednia atmosfera społeczna. Natomiast warunki materialne pełnią **tutaj** rolę drugorzędną. Odpowiedni klimat zapewnia dziecku ukształtowanie się cech osobowości koniecznych dla zaistnienia działania twórczego. Kluczowe jest **tutaj** poczucie psychicznej wolności i bezpieczeństwa. Wolność oznacza swobodę pełnej ekspresji, natomiast bezpieczeństwo zapewnia bezwarunkowa akceptacja.

Nauczyciel nie powinien jednak przypisywać głównej roli czynnika sprawczego okolicznościom zewnętrznym ani swojej kondycji psychicznej, ani też swojej woli, motywacji czy zewnętrznemu zaangażowaniu w kategoriach romantycznego *chcieć to móc*. Bardzo ważne jest ujęcie siebie i uczniów w kategoriach zmiany, ruchu, ale też rozumienie, że rozwój to wynik wielu predyktorów: doświadczenia, powodzeń w różnych wymiarach, realizacji siebie, niepowodzeń, przeżywania kryzysu, przyjmowania pomocy od innych, niesienia jej innym, przyczyniania się do ich rozwoju⁹.

Twórczy nauczyciel utrzymuje z dziećmi kontakt, dzięki któremu odbierają go jako człowieka godnego zaufania, traktującego wszystkich jednakowo, bez jakichkolwiek uprzedzeń, przywilejów. Pedagogicznie akceptuje siebie, każde dziecko, ujmując osobę całościowo. Wychowuje uczniów w duchu inicjatywy. Pobudza ich innowacyjność, twórczość i sam wprowadza je w życie. Pomaga dzieciom osiągnąć sukces na miarę ich możliwości i potrzeb. Wyzwala u uczniów swobodne, twórcze myślenie. Udziela pomocy merytorycznej w rozwiązywaniu problemów. Ułatwia uczniom uczenie się i rozwój, a nie naucza. On proponuje coś dzieciom, tworzy klimat twórczej aktywności, obserwuje wychowan-

⁸ Tamże.

⁹ M. Magda-Adamowicz, *Specyfika twórczości pedagogicznej nauczycieli klas niższych*, [w:] *Twórczy pedagogicznie nauczyciele klas młodszych...*, s. 121.

ków i ich rozwój, pomaga im w samorealizacji, dba o zaufanie, ciepło, życzliwość, poczucie wolności, uznania, współpracę oraz likwiduje lęk¹⁰.

Przykładem źródła, z którego współczesny nauczyciel może czerpać wiedzę na temat, jak stawać się twórczym kreatorem sytuacji edukacyjnych, jest koncepcja Celestyna Freineta.

Podstawowe założenia tej koncepcji polegają na stworzeniu warunków najbardziej odpowiadających wszechstronnemu rozwojowi osobowości dzieci. Odbywa się to poprzez podejmowanie samodzielnej aktywności opartej głównie na różnych formach swobodnej ekspresji, będącej wyrazem gromadzonych doświadczeń i przeżyć inspirowanych bliższym i dalszym otoczeniem. Ekspresja dziecka staje się tutaj możliwością dzielenia się swoimi przeżyciami i doświadczeniami z innymi ludźmi. Ta ekspresja stanowi dla szkoły freinetowskiej punkt wyjścia. W takim sensie ekspresja przyjmuje różne wartości (poznawcze, twórcze, terapeutyczne); według Freineta „jest zawsze elementem wiążącym, nie izolującym od świata zewnętrznego”¹¹.

Ci, którzy pragną pracować technikami Freineta, powinni mieć jednak świadomość, że nie wystarczy merytoryczna znajomość jego twórczości, trzeba ją przejąć osobowościowo, przetwarzając po swojemu, ucząc się nowego sposobu myślenia. Tylko nauczyciel świadomy źródeł swojego buntu wobec szkoły tradycyjnej potrafi przeobrażać z poczuciem sensu rzeczywistość edukacyjną.

Nie bądź ani zatwardziałym tradycjonalistą, ani też pochopnym nowatorem polującym na przygody. Szukaj razem z nami technik praktycznych, rozsądnych i elastycznych. Dostosuj je razem z nami w trakcie doświadczania, uczyni je własnymi, aż wyciśniesz na nich ślad własnej stopy i własnego temperamentu¹².

Pedagogika początku XX w. wysunęła dziecko na pierwszy plan (XX w. określany jest *stuleciem dziecka*). Psychologowie i biolodzy tego okresu doszli do wniosku, że dziecko ma swoisty sposób poznawania, myślenia i działania wynikający z psychofizycznych praw

¹⁰ Tamże, s. 123.

¹¹ W. Frankiewicz, *Technika swobodnych tekstów jako metoda kształcenia myślenia twórczego*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1983, s. 29.

¹² C. Freinet, *O szkołę ludową: pisma wybrane*, Wydawnictwo Polska Akademia Nauk, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1976, s. 92.

rozwojowych, swój odrębny świat przeżyć. A bezpośrednią konsekwencją postępu wiedzy biologicznej i psychologicznej było powstanie we wszystkich niemal krajach eksperymentów pedagogicznych wyrosłych na gruncie krytyki szkoły tradycyjnej, której zarzucano:

- ograniczenie się nauczycieli do prawie wyłącznego przekazywania wiadomości w sposób mechaniczny, najczęściej pamięciowy;
- rozbieżność między przekazywaną uczniom wiedzą a potrzebami współczesnego życia;
- bierność ucznia i ograniczenie jego roli do przyjmowania gotowych formułek wiedzy podawanej przez nauczyciela lub podręcznik;
- atmosfera przymusu, dyscyplina oparta na sankcjach;
- pomijanie potrzeb psychofizycznych, emocjonalnych i społecznych dziecka;
- hamowanie wszelkich przejawów twórczej aktywności¹³.

Na Międzynarodowej Konferencji Pedagogiki Eksperymentalnej w Genewie w 1959 r. R. Gal z Narodowego Instytutu Pedagogicznego w Paryżu przedstawił następującą definicję metod zalecanych do pracy z dziećmi: „Metodami aktywnymi są wszystkie metody, które zgodnie z wiekiem lub osiągniętym rozwojem dziecka wprowadzają aktywności naprawdę twórcze i skłaniają ucznia do aktywnego udziału w wypracowaniu przez siebie wiadomości, jakie mu się chce przekazać, rezultatów, jakie pragnie się, aby osiągnął, zamiast aby je otrzymał całkowicie opracowane przez nauczyciela lub podręcznik”¹⁴.

Oryginalność Freineta polega na wprowadzeniu wielkich haseł nowego wychowania do praktyki szkolnej oraz na nieustannym wychodzeniu naprzeciw współczesności, w dostosowywaniu zarówno treści nauczania, jak i technik szkolnych – z całym bogactwem nowoczesnych pomocy naukowych.

Poznanie i opanowywanie rzeczywistości otaczającej jednostkę, zdaniem Freineta, dokonuje się nie tylko poprzez intelekt, ale również przez emocje i instynkty. Dokonuje się niejako całą osobowością – w dużej mierze intuicyjnie, drogą stałych poszukiwań i stałego eksperymentowania. To właśnie doświadczenie zdobywane po omacku jest podstawą wszelkiej działalności, jak napisał:

¹³ H. Semenowicz, *Nowoczesna Szkoła Francuska technik Freineta*, Wydawnictwo Nasza Księgarnia, Otwock–Warszawa 1995, s. 13–14.

¹⁴ Tamże.

Pozwólcie dziecku doświadczać po omacku, wydłużać swe korzenie, eksperymentować i drążyć, dowiadywać się i porównywać, szukać w książkach i materiałach źródłowych, zanurzać swą ciekawość w kapryśnych dziedzinach wiedzy, pozwólcie mu wyruszać w podróże odkrywcze – czasem trudne – ale pozwalające znaleźć taki pokarm, jaki będzie dla niego pożywny¹⁵.

Twórcza koncepcja pedagogiczna C. Freineta wymaga twórczego nauczyciela:

Nie możecie wychowywać swych uczniów do budowania świata jutra, drzeмиącego w ich marzeniach, jeśli sami przestaliście w te marzenia wierzyć, nie możecie przygotowywać dzieci do życia, do którego straciliście zaufanie, nie potraficie wskazać im właściwej drogi, jeśli sami siedzicie zmęczeni, zniechęceni i zagubieni na rozstaju dróg¹⁶.

Freinet urodził się 15 października 1896 r. w Gars we Francji, w biednej rodzinie chłopskiej. Ze środowiska swego wyniósł zdolność głębokiego współżycia z przyrodą, zdrowy chłopski rozsądek i nawyk wytrwałej, upartej pracowitości. Jako 24-latek został nauczycielem pomocniczym w dwuklasowej szkole wiejskiej. Miał za sobą służbę oficera wojny 1914–1918. Rozpoczynając pracę, był zmęczonym inwalidą wojennym. Lekarze w szpitalu mówili mu: „Dla pana, młody człowieku – leżak w sosnowym lesie i całkowity odpoczynek”¹⁷. Mimo to Freinet postanowił jednak wyrwać się z tego letargu, rozpacz, samotności i pracować w wybranym przez siebie zawodzie nauczyciela. Nie znając teorii pedagogicznej, w pracy swej kierował się po prostu głębokim szacunkiem dla dziecka.

Warto tu wspomnieć o warunkach, w jakich rodziła się jego koncepcja.

Pierwsze dni pracy Freineta odbywały się w przepełnionej, dusznej klasie, co sprawiało, że jego ledwie wygojone płuca traciły zapas sił w środku monotonnej, tradycyjnej lekcji i zmuszały młodego nauczyciela do wyjścia na dwór dla zaczerpnięcia oddechu¹⁸.

¹⁵ C. Freinet, *O szkołę ludową...*, s. 99.

¹⁶ Tamże, s. 95.

¹⁷ H. Semenowicz, *Nowoczesna Szkoła...*, s. 23–24.

¹⁸ Tamże.

W swoim dzienniku Freinet notował z dnia na dzień obserwacje dotyczące zachowania się dzieci i ich różnorodnych reakcji, ich wypowiedzi nabrzmiałe poezją lub chłodną, rzeczową ciekawością. Zapisywał wszystkie spostrzeżenia wyjaśniające niepowodzenia dzieci, przyczyny konfliktów i zachwiania równowagi psychicznej, nadmiernej pobudliwości, agresywności czy też apatii i niechęci do pracy. Śledził także pilnie zainteresowania swej gromadki. Sporządzał tak zwane profile rozwojowe dzieci. Szczególnie wiele czasu poświęcał dzieciom sprawiającym trudności wychowawcze. Trochę improwizując, w sposób prosty i naturalny próbował przystosować nauczanie wyzwolone z formalizmu do możliwości fizycznych i psychicznych swych uczniów, uzależniając własne postępowanie od reakcji dzieci. Z łatwością zauważył, że lekcje tradycyjne, których nie był w stanie prowadzić ze względu na ograniczone możliwości oddechowe, męczyły w równym stopniu jego i dzieci. Doszedł do wniosku, że jego przygotowanie teoretyczne jest niedostateczne i z całym zapalem zaczął pracować nad sobą. Czytał Spencera, Jamesa, Wundta, ale najbliższy był mu Pestalozzi. Kiedy awansował na stopień inspektora szkół, bez skrupułów zerwał na zawsze z formalizmem dnia szkolnego – „wyprowadził swoją gromadkę z ciasnych ścian tradycyjnej klasy w prawdziwe życie”¹⁹.

Freinet zaproponował nauczycielowi konkretne techniki pedagogiczne oparte na aktywności twórczej dziecka. Warto zauważyć, że funkcjonujące w koncepcji pedagogicznej Freineta pojęcie *technika pedagogiczna* jest pojęciem szerszym niż metoda, ponieważ na technikę składają się: metoda, organizacja pracy, materiały i narzędzia, człowiek umiejący się nimi posługiwać (osobowość nauczyciela, tutora, mediatora)²⁰.

Zgodnie z jego przekonaniem techniki te wymagają takiego sposobu organizowania edukacji, który polega na budowaniu sytuacji edukacyjnych, zaczynając od rozpoznania poziomu aktualnych doświadczeń i wiedzy dziecka. Szkoła powinna stwarzać warunki poszerzania doświadczeń i wiedzy, powinna pomagać w przezwyciężaniu trudności, przekraczaniu granic dzieci, zaspo-

¹⁹ H. Semenowicz, *Nowoczesna Szkoła...*, s. 25.

²⁰ E. Filipiak, H. Smolińska-Rębas, *Od Celestyna Freineta do edukacji zintegrowanej – w poszukiwaniu modelu wczesnej edukacji, czyli o tym jak organizować sytuacje edukacyjne wyzwalające aktywność własną dziecka*, Wydawnictwo Uczelniane WSP, Bydgoszcz 2000, s. 135–136.

kając jego potrzebę poczucia sprawstwa. Zdaniem Freineta rozwój autentycznej osobowości dziecka może nastąpić tylko wtedy, gdy każde dziecko znajdzie w szkole warunki do swobodnej ekspresji w różnych dziedzinach swego życia i twórczości. Dzieci

[...] odczuwają potrzebę mówienia do kogoś, kto ich słucha, pisanie do kogoś, kto odpowie, czują potrzebę tworzenia rzeczy pożytecznych i pięknych, stanowiących ekspresję tego wszystkiego, co noszą w nadmiarze hojności i szlachetności²¹.

Zadaniem szkoły jest więc rozwijanie wszystkich podstawowych środków ekspresji: werbalnej (ustnej i pisemnej), graficznej, muzycznej, manualnej, ruchowej. Swobodna ekspresja jest w koncepcji pedagogicznej Freineta punktem wyjścia w nauczaniu treści i umiejętności różnych przedmiotów.

Wielkim wydarzeniem dla pedagogiki stało się *odkrycie* przez Freineta tekstów swobodnych dotyczących nie *czego bądź* (co często jest zarzucane tej technice), ale uwarunkowanych przeżyciami dziecka, związanymi z jego życiem w środowisku. Dziecko opisuje nie tylko to, co jest interesujące dla niego samego, ale głównie to, co według niego może zainteresować jego kolegów, rodziców czy korespondentów. Po zakończeniu pracy twórczej dzieci wybierają jeden utwór do dalszego opracowania. Wybrany tekst zostaje zapisany na tablicy w *wersji oryginalnej*, czyli ze wszystkimi błędami. Uczniowie wspólnie poprawiają błędy oraz dyskutują nad możliwością udoskonalenia utworu. Jest to dla nich okazja do poznania lub utrwalenia reguł językowych na bliskim ich duszy tekście rówieśnika. Ćwiczą też umiejętność formułowania argumentów, słuchania rozmówcy, wyciągania wniosków. Po ostatecznym poprawieniu tekst zostaje przepisany i powielony w szkolnej drukarni. *Podczas całej pracy nie ma mowy o żadnych ocenach, mimo to dzieci starają się bardziej niż podczas najgroźniejszej klasówki* (wypowieź nauczyciela stosującego tę metodę)²².

W szkole freinetowskiej nie ma podręczników. Metoda naturalna nauki czytania nie opiera się na elementarzu, ale realizuje się w oparciu o swobodne teksty dzieci składane i drukowane w klasowej drukarni. Nie znaczy to jednak, że w swojej koncepcji Freinet zrezygnował z książek jako źródła wiedzy dziecka.

²¹ Tamże, s. 134–135.

²² M. Brzana, *Dlaczego Freinet*, „Życie Szkoły” 1997, nr 5, s. 266.

Książki te były usystematyzowane w segregatorach tematycznych, stanowiących bogatą kartotekę materiałów źródłowych. Były to książki niebeletrystyczne (encyklopedie, atlasy, podręczniki, książki na dany temat), zeszyty ćwiczeń, magazyny, gazety, broszury, przewodniki, materiały audiowizualne, materiały konstrukcyjne, filmy²³.

Freinet wprowadził również korespondencję międzyszkolną. Uczniowie jednej szkoły pisali listy do swych kolegów z innej, oddalanej szkoły, a potem uzyskiwali informacje zwrotne. Tematem początkowej korespondencji mogły być wiadomości dotyczące tematów ogólnych jak: pogoda, jedzenie, produkcja(?), otoczenie, tzn. rosnące w pobliżu drzewa, kwiaty, hodowane przez dzieci zwierzęta, praca rodziców, zabawa rówieśników, obchodzone święta. Obok tych informacji uczniowie dzielili się też osobistymi radościami i zmartwieniami. Dzielenie się tymi najgłębszymi przeżyciami stanowiło często początek przyjaźni między daleko od siebie mieszkającymi, a jednak bliskimi sobie przez podobieństwo przeżyć i zainteresowań. Dzieci do przesyłanych listów bardzo często dołączały różnorodne materiały: muszelki, zasuszone rośliny, fotografie, a nawet produkty spożywcze: sery, jabłka, słodycze²⁴.

Kolejna technika, którą zaproponował Freinet, a która szczególnie może sprzyjać rozwojowi ucznia, to „doświadczenia poszukujące – technika samodzielnego zdobywania wiedzy przez uczniów”²⁵, wywodzi się z tzw. *psychologii wrażliwości na świat*, opiera się na doświadczeniu zdobywanym *po omacku*²⁶. Według H. Semenowicz oznacza ono

przypadkowe natrafienie przez dziecko, w trakcie samodzielnych doświadczeń i samodzielnego działania na różne przedmioty i zjawiska, a także na odkrycie cech ludzi, zwierząt, roślin i przedmiotów za pomocą zmysłów wspieranych intuicją i przeżyciami emocjonalnymi (szczególnie zainteresowanie i motywacja). Wyższą formą jest doświadczenie poszukujące, w któ-

²³ E. Filipiak, H. Smolińska-Rębas, *Od Celestyna Freineta do edukacji zintegrowanej...*, s. 137–138.

²⁴ C. Freinet, *O szkołę ludową...*, s. 34.

²⁵ H. Semenowicz, *Freinet w Polsce: próby realizacji koncepcji pedagogicznej C. Freineta w szkole polskiej*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1980, s. 97.

²⁶ A. Lewin, *Celestyn Freinet czyli Nowoczesna Szkoła Francuska*, [w:] *Tryptyk pedagogiczny – Korczak, Makarenko, Freinet*, A. Lewin (red.), Wydawnictwo Nasza Księgarnia, Warszawa 1986, s. 112.

rym po wielokrotnym powtórzeniu prób uwieńczonych sukcesem pojawia się, jako element wtórny, świadomość doznanych wrażeń zmysłowych i posługiwanie się nimi w sposób celowy i zamierzony, zamiast działania spontanicznego²⁷.

Przebieg zajęć *techniką doświadczeń poszukujących* odbiega od lekcji prowadzonych metodami konwencjonalnymi. Mogą one przebiegać w następujący sposób:

1. Pobudzanie i ukierunkowanie aktywności własnej dzieci:
 - zainteresowanie przedmiotem, osobą, tematem, zdarzeniem;
 - *nurkowanie* we własnym obszarze wiedzy (Co wiem? Czego chciałbym się dowiedzieć? W jaki sposób i gdzie mogę poszukać informacji? Kto może mi w tym pomóc?);
 - zwerbalizowanie potrzeby poznawczej i form aktywności w postaci karty pracy (fiszki poszukującej) oraz środowiska informacyjnego.
2. Organizowanie środowiska informacyjnego (miejsce indywidualnych lub zespołowych poszukiwań) przez nauczyciela i dzieci:
 - klasa (laboratorium), kąciaki edukacyjne wyposażone w różnorodne materiały dydaktyczne;
 - kartoteka dokumentacji źródłowej;
 - najbliższe otoczenie dziecka: społeczne, przyrodnicze, kulturowe itp.
3. Działalność poznawcza (odkrywcza) uczniów ukierunkowana kartą pracy (indywidualna lub zespołowa analiza materiałów źródłowych, prowadzenie wywiadów, obserwacji, doświadczeń, eksperymentów).
4. Działanie i aktywność praktyczna (indywidualne i zespołowe porządkowanie, segregowanie, wyrażanie zebranych informacji, np. w formie notatek, sprawozdań, opisów, gazetek, ilustracji, fotografii, naturalnych zbiorów).
5. Przeżywanie i aktywność emocjonalna:
 - przedstawianie/prezentowanie przed całą klasą samodzielnie zebranych i uporządkowanych informacji/materiałów;
 - uzupełnienie opracowań – interpretacja wzbogacająca (zespół dzieci w klasie wspólnie z nauczycielem).

²⁷ H. Semenowicz, *Freinet w Polsce...*, s. 97.

6. Aktywność poznawcza, emocjonalna i praktyczna (wspólna – dokonana przez dzieci wraz z nauczycielem – synteza opracowanych materiałów):

- analiza materiałów zebranych przez poszczególne zespoły i w wyniku indywidualnych poszukiwań;
- porządkowanie według przyjętego kryterium;
- zastanawianie się i wybór form wyrażania materiałów;
- wyrażenie (gazetka, album, *książeczka tematyczna*, folder, poster, scenka rodzajowa, makieta, inscenizacja)²⁸.

Koncepcja pedagogiczna Freineta wymaga specyficznej przestrzeni edukacyjnej. Dlatego twórca zaprojektował szkołę o charakterze pracowni. W oryginalnej koncepcji było to osiem pracowni specjalistycznych przylegających do sali głównej, pracownie specjalistyczne zewnętrzne, które obejmowały środowisko przyrodnicze: ogród, warzywnik, sad, pole uprawne oraz pomieszczenia na hodowlę. W praktyce klas freinetowskich współcześnie na ogół funkcjonują *kąciki – pracownie* w klasie. Dzięki tak zorganizowanej przestrzeni Freinet mówi o nowej roli nauczyciela, który może kierować zajęciami kilku grup pracujących w przylegających pracowniach. Ta różnorodność kącików i szansa na podejmowanie wybranych przez uczniów doświadczeń wynika z respektowania prawa dzieci do rozwoju zgodnie z własnym rytmem i potrzebami:

Są wśród dzieci szybkie i głośnie pojazdy mechaniczne, są zuchwali cykliści, rączę konie, spokojne osły i dobroduszni włóczędzy. Czemu nie pozwolili im iść naprzód zgodnie z ich naturalnym rytmem, który przyspieszą samorzutnie z własnej woli, gdy nadejdzie odpowiednia chwila²⁹.

Edukacja przez aktywne uczestnictwo zakłada odmienny od tradycyjnego styl kontaktowania się z poszczególnymi uczniami, z całą klasą jako całością. Współcześnie A. Brzezińska uzupełnia, że chodzi tu o taki styl wzajemnego kontaktowania, który respektuje potrzeby dziecka i nauczyciela, a więc zakłada wspólne działania (tzw. *pola wspólnej aktywności dziecka i dorosłego* – według koncepcji L. Wygotskiego albo *epizody wspólnego zaangażowania* – według R. Schaffera). Nauczyciel występuje tu w różnych rolach:

²⁸ E. Stucka-Bogdan, *Technika doświadczeń poszukujących C. Freineta i jej zastosowanie w praktyce szkolnej*, „Wychowanie na co Dzień” 1997, nr 9, s. I–VIII.

²⁹ C. Freinet, *O szkołę ludową...*, s. 72.

pomaga, słucha wyjaśnień, sprawdza, uczy się podporządkowywania, korzysta z pomocy, daje poczucie sprawstwa. Zmieniając swoje role stwarza dziecku okazję do sprawdzania się. Dziecko w zadaniu może być równym mu partnerem, a nawet jego tutorem. Ta rola powoduje, że dziecko ma lepszy wgląd w to, co potrafi, otrzymuje wiele zwrotnych informacji o sobie, może korygować obraz własnej osoby i swoje poczucie kompetencji. Uczy się odpowiedzialności za siebie i innych, po prostu dorośleje³⁰.

Zejdź z katedry i zawiń rękawy. Usuńcie katedrę, symbol skazanego na zagładę autorytetu absolutnego. Gdy dorobicie do niej cztery nogi, może ona stanowić solidny stół do różnych form pracy uczniów. Zejdźcie na poziom dzieci, aby razem z nimi pracować, bawić się, patrzeć na świat w zasięgu ich wzroku, reagować zgodnie z ich rytmem³¹.

W klasie freinetowskiej obowiązywał klasowy kontrakt, opracowany przez cały zespół. Pozwalał wyznaczyć reguły pracy, aktywności, funkcje i wiążące się z nimi zadania uczniów. W kontrakcie, który mógł sprawiać wrażenie listy szczegółowych zasad, wyrażone były w gruncie rzeczy najbardziej podstawowe wartości, na których opierało się życie klasy. Niezwykle cieszy fakt, że kontrakt jest techniką, którą stosuje wielu nauczycieli.

Dzień w szkole Freineta rozpoczynał się od lekcji moralności (obecnie są to godziny wychowawcze, godziny do dyspozycji wychowawcy). Freinet z czasem zauważył, że nawet najspokojniejsze dzieci nie potrafiły słuchać długo i uważnie o moralnych powinnościach. Pedagog zastosował w celu zaciekawienia i zbudowania większej koncentracji krótką pogadankę, ale na temat najświeższych przeżyć uczniów – radosnych i trudnych. Na nich opierał rozmowy wychowawcze. Zastosował również – zamiast rozbudowanego do tej pory przekazu słownego – hasła wypływające bezpośrednio ze stosunków społecznych klasy i środowiska. Podczas całego tygodnia na tablicy widniała prosta sentencja, do której nauczyciel odwoływał się w określonym kontekście, np.

- *Nie czyń drugiemu, co tobie niemiłe.*
- *Jestem uprzejmy dla swoich kolegów.*

Reasumując, dla Freineta najważniejszym było dążenie, aby przywrócić dziecku pozycję opartą na godności, szacunku, akcep-

³⁰ A. Brzezińska, *Czym może być aktywne uczestnictwo...*, s. 22.

³¹ C. Freinet, *O szkołę ludową...*, s. 87.

tacji siebie takim, jakie jest; budowanie wiary, że może wiele osiągnąć. Zaproponowane przez niego techniki miały zmienić myślenie o szkole, która od tej pory powinna stać się miejscem, gdzie każde dziecko, na miarę swoich możliwości, zdolności i zainteresowań, ma szansę przeżycia sukcesu, gdzie czuje się bezpiecznie, ma prawo do wolności. Wszystko to prowadzi do konkluzji, aby intuicja pedagogiczna Freineta nie pozostała wyłącznie postulatem i bezowocnym wołaniem do nauczycieli, ale stała się rzeczywistością, niezbędnym wydaje się, by nauczyciel – dorosły odkrył w sobie dziecko, pozwolił w swoim sercu i umyśle na dziecięce zaufanie, wiarę, otwartość, szczerość, pełne zaangażowanie w jakąś aktywność, wytrwałość:

Jeśli nie staniecie się na nowo podobni do dzieci, nigdy nie wejdziecie do królestwa pedagogiki. Zamiast wysilać się na zapomnienie swego dzieciństwa, starajcie się raczej przeżyć je na nowo, razem z waszymi uczniami. Zrozumiecie, że te dzieci są w większości takie same, jak wy byliście o jedno pokolenie wcześniej, że nie byliście od nich lepsi, a one nie są gorsze od was!³²

BIBLIOGRAFIA

- Brzana M., *Dlaczego Freinet*, „Życie Szkoły” 1997, nr 5.
- Brzezińska A., *Czym może być aktywne uczestnictwo ucznia i nauczyciela*, [w:] *Uczyć inaczej*, G. Lutomski (red.), Wydawnictwo Fundacji Humaniora, Poznań 1994.
- Drzewiecki M., *Kochać i wymagać*, Wydawnictwo eSPe, Kraków 2006, s. 253.
- Filipiak E., Smolińska-Rębas H., *Od Celestyna Freineta do edukacji zintegrowanej – w poszukiwaniu modelu wczesnej edukacji, czyli o tym jak organizować sytuacje edukacyjne wyzwalające aktywność własną dziecka*, Wydawnictwo Uczelniane WSP, Bydgoszcz 2000.
- Frankiewicz W., *Technika swobodnych tekstów jako metoda kształcenia myślenia twórczego*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1983.
- Freinet C., *O szkołę ludową: pisma wybrane*, Wydawnictwo Polska Akademia Nauk, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1976.
- Kopaczyńska I., Nowak-Łojewska A., *Wymiary edukacji zintegrowanej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2007.
- Lewin A., *Celestyn Freinet czyli Nowoczesna Szkoła Francuska*, [w:] *Tryptyk pedagogiczny – Korczak, Makarenko, Freinet*, A. Lewin (red.), Wydawnictwo Nasza Księgarnia, Warszawa 1986.

³² Freinet C., *O szkołę ludową...*, s. 25.

- Magda M., *Kształtowanie wrażliwości moralnej uczniów edukacji wczesnoszkolnej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 1999.
- Semenowicz H., *Nowoczesna Szkoła Francuska technik Freineta*, Wydawnictwo Nasza Księgarnia, Otwock–Warszawa 1995.
- Semenowicz H., *Freinet w Polsce: próby realizacji koncepcji pedagogicznej C. Freineta w szkole polskiej*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1980.
- Stucka-Bogdan E., *Technika doświadczeń poszukujących C. Freineta i jej zastosowanie w praktyce szkolnej*, „Wychowanie na co Dzień” 1997, nr 9.
- Twórczy pedagogicznie nauczyciele klas młodszych: obszary i panorama problematyki*, M. Magda-Adamowicz (red.), Gnieźnieńska Wyższa Szkoła Humanistyczno-Menedżerska, Gniezno 2011.
- <http://www.edulider.pl/edukacja/koncepcja-inteligencji-wielorakich-wedlug-howarda-gardnera> [dostęp 1.10.2015].

THE CONCEPT OF CELESTIN FREINET TEACHING JOB EARLY CHILDHOOD EDUCATION

(Summary)

Subject of my considerations is connected with integral teaching. Many of the goals of education that put Celestin Freinet pedagogy is close to the main purpose of education, which is to promote the comprehensive development of children. The development of these skills is dependent conditions. Freinet shows how these conditions should look like.

Freinet said, my lab is a child. Accurate knowledge of child development by the teacher is the foundation for new thinking about education and teaching. Freinet perfectly noticed the shortcomings and disadvantages of traditional school. So, he created the concept of a school where children take into account the psychophysical predisposition, put the goal of preparing for life outside of school, live in cooperation and communication with people and live with possibility of creative, individual development.

I would like to show in this article the Freinet techniques may support the development of a child by a teacher of early childhood education.

Keywords: traditional school, a new school of education, techniques Celestin Freinet, creation, free text, experience seekers, correspondence between schools.